

Titu Maiorescu, profesorul ieșean a debutat în viața parlamentară cu un proiect legislativ asupra organizării învățământului profesional. Încă din acei ani A.C. Cuza și-a etalat concepțiile antisemite. Cu toate că proiectul său de debut nu a găsit sprijin parlamentar, A.C. Cuza a devenit, după cum arată Gabriel Asandului, un susținător fervent al cauzei antisemite. Perioada colaborării cu Iorga l-a prins pe A.C. Cuza în fața unui moment hotărâtor pentru destinul României. Adept al intervenției armate de partea Triplei Înțelegeri, Cuza a avut o activitate parlamentară în anii 1914-1916 în favoarea revizuirii Constituției și implementării reformelor liberale. După război s-a îndepărtat de Iorga, dar s-a implicat activ în marile probleme ridicate în fața parlamentului: reformele, situația economică postbelică, grevele din 1920, dar și „minoritatea neasimilabilă a jidanilor” (p. 269). Adept al naționalismului radical, A.C. Cuza a părăsit partidul înființat în colaborare cu Iorga și și-a creat propria formațiune politică: L.A.N.C. Acest fapt nu i-a adus succese electorale care să-l propulseze în parlament la 1922. Deși partidul său nu a avut o pondere semnificativă în camerele parlamentului, unde nu a prins toate legislaturile, A.C. Cuza s-a făcut în repetate rânduri auzit, măsurile sale legislative fiind o prelucrarea a unor idei mai vechi, din vremea naționalist-democrată și chiar din perioada junimistă. Legea monopolului alcoolului, legea presei, propuneri cu caracter economic, măsuri privind securitatea statului, proiecte de politică externă, toate au fost îmbrăcate în haina antisemitismului. Cu toate că a fost un adept al democrației parlamentare pe care a apărat-o în forul legislativ superior al țării, A.C. Cuza a încurajat formațiunile de extremă dreapta și a militat pentru o apropiere de state nedemocratice, precum Italia lui Mussolini sau Germania lui Hitler. Ultima perioadă parlamentară pe care o studiază autorul, cea de sub mandatul Partidului Național Creștin, nu se deosebește de cele anterioare prin activitatea legislativă.

Considerațiile finale (p. 296-301), cu rol de concluzii, păcătuiesc prin faptul că sunt prea succinte, și păstrează câteva note de subsol, care arată că nu toate aceste considerații sunt ale autorului. Finalul lucrării trădează o oarecare reticență a autorului în tratarea acestei teme, de frica unei eventuale „etichetări”, probabil ca „antisemit”. Se vede, pe parcursul întregii lucrări, o reținere în studierea unor aspecte mai puțin cunoscute din viața și activitatea lui A.C. Cuza. Lipsește menționarea implicării lui A.C. Cuza de la începutul secolului XX într-o serie de incidente antisemite. Autorul conchide că, în parlament, Cuza nu și-a iertat nici chiar colegii de partid, însă nu ne dă niciun exemplu concludent în acest sens. Nu sunt precizate poziția sa în problema rapturilor teritoriale din vara anului 1940, nici atitudinea sa în anii 1941-1944. Nu ni se spune nimic despre ultimii ani de viață și ce au făcut noile autorități comuniste, din momentul în care Petru Groza a devenit prim-ministru. Știut fiind faptul că o serie de personalități cu „etichete” de fasciști au ajuns în închisori încă înainte de anul 1947, ne întrebăm ce l-a salvat pe Cuza.

Lucrarea mai cuprinde o *Bibliografie* (p. 302-310) destul de completă, șapte *Anexe* (p. 311-324), alese însă fără să respecte niciun criteriu științific, care au doar o aparentă legătură între ele, un necesar *Indice de nume*, o listă de *Abrevieri* și patru pagini, cu fotografiile ale familiei și din diverse etape ale vieții lui A.C. Cuza, de data aceasta bine selectate. Lucrarea *A.C. Cuza. Politică și cultură* are o arhitectură echilibrată, un stil fluent și clar, este bine documentată, apelând la izvoare, dar și la o bibliografie diversă, cu analize pertinente, reprezentând o lectură ușoară și binevenită.

Radu Florian Bruja

Lucian NASTASĂ, „Suveranii” universităților românești. Mecanisme de selecție și promovare a elitei intelectuale, vol. I: Facultățile de Filosofie și Litere (1864-1948), Cluj-Napoca, Edit. Limes, 2007, 571 p.

Istoriografia românească din perioada recentă cunoaște puține exemple de cercetare sistematică a unor problematici, indiferent de specificul acestora. Tentațiile financiare sau instituționale, aplecarea spre facil și glorie efemeră, atunci când nu este vorba pur și simplu de incompetență profesională, au făcut ca multe proiecte inițial promițătoare să rămână suspendate sau atârinate într-un colț al începuturilor veșnic privityte cu nostalgie. Într-un fel ironic propriu, istoriografia

nu s-a putut detașa de obiectul său de studiu favorit, iar aceste începuturi istoriografice au rămas la fel de incerte precum cele ale istoriei înseși.

Lucian Nastasă reprezintă o excepție îmbucurătoare și în același timp stenică, demnă nu doar de semnalat, dar și de urmat ca model de reușită intelectuală și academică. Cartea asupra căreia ne oprim în rândurile de față face parte dintr-un program vast de cercetare pe care istoricul Institutului „George Barițiu” din Cluj-Napoca l-a derulat, referitor la fenomenul formării intelectualității românești în epoca modernă și la rolul cultural și social pe care acesta și l-a asumat. Verigă cu verigă, pe baza unei cercetări sistematice a surselor și a cunoașterii aplicate, nu mecanice, a principalelor contribuții teoretice propuse de istoriografia europeană și americană, autorul ne-a vorbit despre devenirea acestui grup (*Itinerarii spre lumea savantă. Tineri din spațiul românesc la studii în străinătate, 1864-1944*, Cluj-Napoca, Limes, 2006) și despre schimbările produse de ea în societate (*Generație și schimbare în istoriografia română sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 1999), pentru ca, într-o altă excelentă analiză, să descifreze mecanismele fine ale consacrării sociale (*Intelectualii și promovarea socială în România. Pentru o morfologie a câmpului universitar*, Cluj-Napoca, Limes, 2004). În ciuda masivității, volumul lasă cititorului plăcerea unei lecturi literaturizate, dar nu beletristice, iar cantitatea informației, inedită în cea mai mare parte, este șlefuită prin calitatea stilului. Darul scrisului, ce amintește de formația clasică a predecesorilor moderni de a căror posteritate istoricul se preocupă, îi mulțumește și pe cititorii cei mai pretențioși. Modelul urmat pare a fi acela al Junimii de odinioară, într-o încercare reușită de a-i satisface și în plan istoriografic exigențele, adesea invocate, dar prea puțin îndeplinite atunci.

Două sunt conceptele centrale în jurul cărora analiza autorului se construiește unitar, acelea de „elită intelectuală” și de „generație”, iar exemplele sunt reprezentate de Facultățile de Filosofie și Litere din cadrul Universităților din București, Iași și Cluj. Dintre diversele categorii care compun intelectualitatea, profesorul universitar ar trebui să se afle, după părerea autorului, „la vârf, pentru că el nu doar gândește și comunică rezultatele cercetărilor lui științifice (...), ci, mai mult, este un formator organizat.” Calitatea și funcția profesională sunt completate de prestigiul social, ca formă specifică de manifestare a unui principiu fundamental al societăților moderne: meritocrația. Așa se și explică de ce corpul universitar, la noi și în întreaga Europă a epocii, s-a constituit în urma parcurgerii unui traseu cultural și profesional bine stabilit și nu a depins de originea socială a celor care l-au compus. Dacă prima serie a universitarilor români se formează exclusiv în Occident, universitățile autohtone vor asigura treptat pregătirea de bază, și doar specializarea, în special sub forma doctoratelor, va fi obținută în Franța sau Germania, mai puțin în Italia, Anglia sau Elveția. Disputa în jurul chestiunii întâietății spațiului francez față de cel german este falsă, desi subiectul a acoperit numeroase pagini, de la Pompiliu Eliade și până astăzi. Studiul arhivelor universităților franceze și germane a demonstrat, cum arată și studiile lui Lucian Nastasă, complementaritatea diverselor orientări ale tinerilor care se îndreaptă spre Apus pentru a-și desăvârși pregătirea, și nu existența vreunui monopol educațional.

Conceptului de generație în procesul construirii statului român modern i s-ar cuveni cu prisosință o lucrare distinctă, iar contribuțiile autorului despre care e vorba aici vor trebui avute în vedere. Două sunt generațiile care s-au succedat între 1859 și 1918. Prima este cea pașoptistă, care pune bazele României moderne și marchează momentele fondatoare ale acesteia: revoluția de la 1848, unirea Principatelor la 1859 și obținerea independenței statului în urma războiului ruso-româno-turc și a Congresului de pace de la Berlin din 1878. O generație de oameni instruiți în Occident în universitățile despre care am vorbit și educată în spiritul ideologiei liberale și naționale, prin contactele directe cu societățile masonice, ai caror membri devin aproape fără excepție. Tinerii întorși în patrie s-au angajat fără ezitare în construirea noilor instituții și mentalități, în asumarea deciziei politice, în esență în imitarea modelului occidental, condiție de neocolit în încercarea părăsirii lumii de tip oriental și „intrării în Europa.” Așa cum spunea și Eugen Lovinescu într-o lucrare clasică de analiză a civilizației române moderne, totul era de făcut și ei au făcut totul. Lipsa delimitării sferelor

acțiunii sociale era explicabilă prin urgența acțiunii. Chiar dacă unii dintre membrii săi, Ion Brătianu sau Ion Ghica de exemplu, au fost longevivi, generația pașoptistă s-a stins în deceniul nouă al secolului al XIX-lea.

Succesorii au conturat o generație care s-a deosebit fundamental de aceea a fondatorilor, în primul rând prin profesionalizarea ei, și nu prin stabilirea unor obiective diferite. Ea era compusă din oameni politici, profesori, medici, ingineri, arhitecți, militari, funcționari etc., fiecare aparținând unui anumit corp social, cu regulile, regulamentele, ierarhiile lui. Bineînțeles, există și cazuri speciale, cum ar fi cele ale rectorilor Universităților din București și Iași, membri de drept ai Senatului, conform Constituției de la 1866. Profesionalizarea, în cadrul căreia facultăților le-a revenit rolul principal, a înlocuit angajarea multifuncțională, în condițiile în care consolidarea noilor structuri impunea cunoștințe și aptitudini specializate. Mecanismele de consacrare a apartenenței la un anumit grup social, în cazul de față cel universitar, erau atât asociate cu exigențe profesionale riguroase, cât și legate de afinități personale care, uneori, cu certitudine nu întotdeauna, aveau legătură și cu sfera politicului. Exemplele legăturilor dintre A. D. Xenopol și N. Iorga sau dintre acesta din urmă și I. Ursu ni se par elocvente. Ele au marcat nu doar parcursul universitar al celor amintiți, dar și pe cel de academicieni.

În acest context, aspectul ideologic a cunoscut o dublă valorizare. În primul rând, sfera de cuprindere a acțiunii sociale a fost dominată de cele două valențe ideologice ale statului modern, legate de liberalism și naționalism. Statul modern a fost liberal și național deopotrivă, în proporții diferite, în funcție de realitățile europene ale momentului. Dacă Occidentul a cunoscut, cu nuanțele de rigoare ce nu trebuie neglijate, o preeminență a liberalismului față de naționalism, centrul și sud-estul european au cunoscut o accentuare a naționalismului, care a limitat influența valorilor liberalismului. La noi, națiunea s-a definit în primul rând dintr-o perspectivă etnică, și nu din aceea a contractului social, lucru valabil, după părerea noastră, și în perioada interbelică, ba chiar și astăzi. „Românul”, și nu „cetățeanul”, a reprezentat baza națiunii, cu toate consecințele care au decurs de aici. Printre acestea, a existat și una referitoare la selecția operată în interiorul corpului universitar. „Imposibila alteritate”, despre care pertinent vorbește autorul, s-a manifestat și aici, în mod inevitabil am spune, consecința fiind pierderea unor specialiști de reală valoare, cum ar fi, de exemplu, filologul Moses Gaster, obligat să părăsească România. Fenomenul scoate în evidență, din nou, una dintre contradicțiile societății românești a epocii. Imposibila conciliere interetnică s-a datorat însuși regimului politic inaugurat de Constituția de la 1866, și nu preferințelor personale sau subiective.

În al doilea rând, prin însăși misiunea sa, profesorul universitar devenea portdrapelul educației patriotice, în special în cadrul Facultăților de Litere și Filozofie, ale căror programe școlare se pretau unor abordări puternic ideologizate. Universitatea a devenit, alături de alte instituții precum biserica, armata sau învățământul secundar, un instrument eficient în difuzarea discursului referitor la națiune și la sentimentul de devotament față de ea. Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice a pus în practică, în acest sens, o politică de sprijinire a intelectualilor români ardeleni refugiați în Vechiul Regat, mai ales după 1867. Mulți dintre ei, precum August Treboniu Laurian sau Aaron Florian, au fost angajați în diverse instituții patronate de ministere, inclusiv în universități, și îndemnați, dacă mai era nevoie, să contribuie la propaganda în favoarea ideii naționale. Atât ministrul liberal Spiru Haret, cât și omologul său conservator Titu Maiorescu s-au remarcat și ca ocrotitori ai intelectualilor români refugiați din Transilvania regimului dualist.

Lucian Nastasă pare a fi un benedictin contemporan, care, probabil, va continua analiza, luând în considerare celelalte facultăți ale universităților românești, în special pe cele de științe, mai puțin ideologizate, dar fără de care imaginea de ansamblu nu ar fi completă. Nu putem decât să așteptăm cu multă curiozitate lecturile pe care ni le va propune.

Alin Ciupală